

Een vertekend perspectief

Melle Daamen In het vorige nummer omschreef Th.M. Scholten, stichter van het Scheveningse museum Beelden aan Zee, de werkwijze van de Mondriaan Stichting als ‘bedilzucht’. Ook het overheidsbeleid voor aankopen door de Nederlandse kunstmusea deugt volgens hem niet. Onterechte kritiek, meent Melle Daamen, directeur van de Mondriaan Stichting. Daamen motiveert beleid en werkwijze van de Mondriaan Stichting. Het effect van dat beleid, concludeert hij, is dat Scholten - zij het op andere gronden dan hij beoogt - op zijn wenken wordt bediend.

Een ‘dronkenmansgang’, zo karakteriseert Th.M. Scholten het overheidsbeleid voor de verdeling van rijks gelden voor de aankoop van moderne kunst over musea in de afgelopen twaalf jaar (Scholten 1996). Hij karakteriseert de vier beleidswijzigingen in deze periode als een demonstratie van stuurlaaiheid. Een tweede aandachtspunt in zijn betoog is de discussiemiddag over de collectieplannen van de moderne kunstmusea in Nederland bij de Boekmanstichting op 13 juni 1995 (Van Hamersveld 1995), die hij echter wel erg selectief weergeeft. Scholtens artikel loopt uiteindelijk uit op een pleidooi voor een ander systeem voor de verdeling van rijks gelden voor de museale aankopen, dat erop neer komt dat de musea met de meeste bezoekers en het grootste aankoopbudget ook de meeste gelden van de rijksoverheid zouden moeten toucheren.

Beleid of bedilzucht?

Sinds 1994 verdeelt de Mondriaan Stichting de gelden voor de aankoop van moderne kunst over musea, die eerst een aanvraag, voorzien van collectie- en aankoopplanning, moeten indienen om mee te kunnen dingen naar deze gelden. Het gegeven dat de Mondriaan Stichting eisen stelt alvorens geld toe te kennen - en derhalve een eigen beleid voert - heeft Scholtens wrevel opgewekt. Zo ook de werkwijze van de Mondriaan Stichting in deze. Dat de Stichting sinds 1996 via hogere bedragen voor de musea onder meer de internationale bekendheid van de Nederlandse musea en kunstenaars wil bevorderen, kenschetst hij als bemoeizuchtig. Die bedilzucht ziet hij ook in het streven van de Mondriaan Stichting het publiek in aanraking te brengen met de beste voorbeelden van eigentijdse Nederlandse kunst

door te selecteren op de kwaliteit van collectie- en aankoopplannen, die immers de context aangeven waarbinnen de Nederlandse kunst een plaats krijgt. Hetzelfde geldt voor het uitgangspunt van de Stichting bij de verdeling van de beschikbare middelen te letten op de interne samenhang van Nederlandse en internationale kunst in de museumcollecties zoals die naar voren komt in de collectieplannen. Scholten vindt het voorbeelden van ‘sturing van bovenaf,’ die ‘met de geldbuidel wordt afgedwongen’.

Scholten vreest hierdoor een bevoordeling van de grote, gevestigde musea, maar werkt niet uit wat voor hem dan wel het verschil is tussen de benadering van de Mondriaan Stichting en die van hemzelf. Binnen de Nederlandse verhoudingen hebben de grote musea van moderne kunst immers al relatief veel aankoopbudget, trekken het meeste publiek en ontvangen - zij het niet volgens de criteria van Scholten - een hogere bijdrage voor museale aankopen dan de kleinere instellingen. Scholten zou in de positieve waardering van de Mondriaan Stichting voor het beleid van de grotere instituten volgens zijn eigen logica geen probleem moeten zien; hij lijkt op zijn wenken te worden bediend.

Een premie op kwaliteit

Wat Scholten kennelijk steekt, is dat de Mondriaan Stichting door toetsing van de museale collectie- en aankoopplannen geen koud concurrentiebeginsel toepast, maar veeleer een premie op kwaliteit verschaft, iets wat hem - uiteraard, gezien zijn aversie jegens beleid - aanmatigend voorkomt. Door te kiezen voor een gedifferentieerde toekenning van middelen - variabele bedragen voor grote en kleinere musea - tracht de Mondriaan Stichting te voorkomen dat in ons museumdichte land overal hetzelfde wordt nagestreefd en verzameld. Uit vergelijking van de collectie- en

aankoopplannen blijkt dat een zekere differentiatie van budgetten en de bevordering van specialisatie bij kleine en middelgrote instellingen geen overbodigheid is. Zeker niet als daarnaast hogere aankoopbedragen worden toegekend aan grotere musea die bovendien regionaal goed verspreid zijn en een internationaal bereik hebben. Het is te voorzien dat Scholtens verdelingssystematiek daarentegen kunstmusea oplevert die niet de kwaliteit van de tentoonstellingen en collectievorming centraal stellen, noch de reflectie op kunst, maar het dictum ‘men vraagt en wij draaien’. Het zou in zijn algemeenheid een verschraling van de museale taken betekenen.

Eigenzinnigheid en overleg

Tijdens de discussiemiddag bij de Boekmanstichting hield Jan van Adrichem een inleiding op persoonlijke titel die inging op aspecten van de ingediende museale collectieplannen voor 1994 en 1995 (Van Adrichem 1995). Hij zei te hopen dat latere plannen minder de platgetreden kunsthistorische categorisering (expressionisme, kubisme, surrealisme et cetera) zouden volgen. Van Adrichem verlangde daarentegen naar een eigen(zinnige) stellingname tegenover de vele houdingen en opvattingen die zich in de kunst voordoen. Vergelijking van de ingediende collectieplannen bracht hem tot de conclusie dat de aanvragende musea - met voorbijgaan aan financiële beperkingen of ligging onder de rook van belangrijke musea in grote buur gemeenten - vaak nogal inwisselbare, weinig specifieke en tegelijk onrealistische ambities voor de eigen collecties koesteren. Directies die voor de museumverzamelingen een uitgangspunt in bruiklenen zoeken of kunstwerken willen kopen die buiten de orde van de eigen budgetten liggen zijn geen uitzondering. Bij de kleine en middelgrote musea bestaat maar zelden het besef dat in hun collectie nog ontbrekend werk van bijvoorbeeld Sluijters of Gestel

reeds jaren in de depots van de grotere musea hangt in een kwaliteit die vaak vele malen beter is dan dat wat men nu nog op de vrije markt van die kunstenaars kan verwerven. Dat bij veel Nederlandse kunstmusea dezelfde actuele Nederlandse kunst op de verlanglijst staat, getuigt evenmin van selectiviteit en visie en leidt op den duur tot onderlinge uniformiteit van de collecties. Enige specialisatie op uiteenlopende terreinen van oudere en hedendaagse kunst, vormgeving en andere collectiegebieden zou de musea ten opzichte van elkaar meer aanvullend én interessanter kunnen maken. Zou het de museale instellingen slecht doen eens na te denken over een eigen profiel, dat met andere instellingen af te stemmen en daarna bij elkaar in het depot te kijken, om vervolgens wat meer aan onderling bruikleenverkeer te gaan doen? Dat de Mondriaan Stichting daar aandacht voor vraagt, ziet Scholten niet als voorbeeld van het bevorderen van het beeldende kunst-klimaat, maar slechts als 'het verdriet van de boekhouder-kassier, voor wie het verdelen van de pot nóg weer moeilijker wordt'.

Nederlandse kunst in internationale context
Ook verkeert Scholten in de veronderstelling dat de door Van Adrichem bepleitte afstemming binnen Nederland inhoudt dat de Mondriaan Stichting met het buitenland geen rekening houdt: 'De nabije culturele centra in het buitenland zijn voor het gemak maar weggedacht; alsof bij Eijdsen de cultuur ophoudt.' De toekenning door de Mondriaan Stichting van een groter budget aan Nederlandse museale instellingen die een internationale reputatie hebben opgebouwd, is natuurlijk juist niet op die manier bedoeld. Van musea als het Stedelijk Museum te Amsterdam, Museum Boijmans Van Beuningen in Rotterdam en het Van Abbemuseum te Eindhoven mag worden verwacht dat ze door het

presenteren van Nederlands werk in internationale context aandacht weten te wekken voor de kwaliteitsvolle Nederlandse kunst. Niet alleen door producties in eigen huis, maar ook bij collectiepresentaties elders. Juist door de samenhang in hun verzamelingen kunnen ze de Nederlandse kunst een goede context verschaffen - een context die bij andere musea niet als zodanig voorhanden is.

Geen concurrentie maar samenwerking
Enige concentratie van middelen is zowel van het perspectief van het subsidiebeleid als vanuit het museumlandschap in Nederland het beste recept voor een goede museale positie op de (inter)nationale markt. Gebrek aan geld komt de mogelijkheden van een museum zelden ten goede, zoals Scholten (oprichter van het Scheveningse museum Beelden aan Zee) als buurman van het Haags Gemeentemuseum zelf zal hebben gezien.

Scholten wil mij misschien wel een opmerking toestaan over de samenwerking/concurrentie van particulieren en overheid. Het heeft altijd iets sympatieks als particulieren overheidsmuseum steunen. Het Kunstmuseum in Bazel vind ik nog altijd het beste voorbeeld van wat uit burgerzin kan voortkomen. Ook het Haags Gemeentemuseum heeft onder Wijsenbeek geprofiteerd van de welwillendheid van particuliere schenkers als Slijper, die zijn collectie Mondriaans aan het museum liet. Zou het niet beter zijn als particulieren in plaats van de door Scholten bepleitte concurrentie samenwerking met musea zouden zoeken, zoals Van der Vorm, Van Beuningen en - veel later - ook Van Stuyvenberg in hun relatie met Museum Boijmans Van Beuningen? Wat zou Museum Boijmans Van Beuningen zonder (delen van) hun collecties zijn? Hoe zou het zulke voorbeelden van internationale hedendaagse kunst kunnen kopen, zonder het door een particulier ingestelde Fonds W. van Rede?

Een ondernemer als Van Beuningen begreep heel goed dat hij als verzamelaar samen met directeur Hannema sterker stond dan in een positie van onderlinge wedijver.

Vertekend perspectief

De uitvoerige reactie van Ronald de Leeuw op Van Adrichems mening is intussen lang zo kritisch niet als Scholten voorgeeft (De Leeuw 1995). Hetzelfde geldt het commentaar van Rudi Fuchs (Fuchs 1995). Laatstgenoemde begint zijn betoog met de stelling: 'Wat Jan van Adrichem vertelt is niet onzinnig, maar ook niet nieuw. Zelf probeer ik al jaren "ruilen" te bewerkstelligen.' Ook Fuchs bepleit vervolgens een gedifferentieerde verdeling van de aankoopgelden, een beginsel dat de Mondriaan Stichting nu toepast.

Het is spijtig dat het perspectief van Scholten op de materie sterk vertekend is. Het enige steekhoudende in zijn artikel is dat ook hij - in het kielzog van Evert van Uitert - vraagt om meer collectieregistratie en collectiecatalogi (Van Uitert 1992). Daar is de Mondriaan Stichting het van harte mee eens, want juist die voorzieningen verschaffen inzicht in wat er in de museumcollecties voorhanden is. Ze maken een voor de 'Collectie-Nederland' verantwoord bruikleenverkeer beter mogelijk. Collectieregistratie, de bepaling van wat kerndelen en minder centrale onderdelen van de collecties zijn, en het langdurig bruikleenverkeer tussen de musea zijn activiteiten die de Mondriaan Stichting zeker wil bevorderen. Haar Delta-plan- en 'Collectie-Nederland'-activiteiten zijn daarvan wel hét bewijs. Dat de Mondriaan Stichting ook kunsthistorisch onderzoek over de geschiedenis van de (collecties van) musea wil ondersteunen via de onderzoeksbeurzen die zij verstrekt¹, is voor Scholten wellicht nog nuttige informatie om zijn opvattingen over de 'volstrekt ongepaste bedilzucht' van de Mondriaan Stichting wat te temperen.

Melle Daamen

was in 1997 directeur van de Mondriaan Stichting, Stimuleringsfonds voor beeldende kunst, vormgeving en museale activiteiten.

Noot

1. Zie voor een voorbeeld hiervan de bijdrage van Caroline Roodenburg-Schadd in de rubriek Onderzoeksberichten van dit *Boekmancahier*.

Literatuur

- Adrichem, J. van (1995) 'De collectie- en aankoopplannen van Nederlandse musea met verzamelingen moderne en eigentijdse kunst'. In: I. van Hamersveld (red.) *Verzamelstaat: het collectiebeleid van Nederlandse musea voor moderne kunst*. Amsterdam: Boekmanstudies/Mondriaan Stichting, 20-28.
- Fuchs, R. (1995) 'Bericht uit Turijn'. In: *Ibid.*, 44-45.
- Hamersveld, I. van (1995) 'Onder directeuren'. In: *Ibid.*, 46-51.
- Leeuw, R. de (1995) 'Het spel kan subtieler gespeeld worden: aankopen voor de "Collectie Nederland": praktijk versus beleid'. In: *Ibid.*, 29-43.
- Scholten, Th.M. (1996) 'Zoals de wind waait: hoe moet het geld voor aankoop van moderne kunst over de musea worden verdeeld?' In: *Boekmancahier*, jrg. 8, nr. 30, december, 476-482.
- Uitert, E. van (1992) 'De era Sandberg, De Wilde...'. In: *De gids*, mei.

Bibliografische gegevens

Daamen, M. (1997) 'Een vertekend perspectief'. In: *Boekmancahier*, jrg. 9, nr. 31, 59-62.